

Eindelijk broedende Slechtvalk *Falco peregrinus* in Drenthe in 2011

Arend J. van Dijk

Het heeft even geduurd maar in 2011 heeft voor het eerst met zekerheid een Slechtvalk in Drenthe gebroed. Waarom vestiging op zich heeft laten wachten – landelijk gaat het inmiddels om bijna 100 paren – is niet geheel duidelijk. Maar misschien is er toch al eerder genesteld en is dat aan de aandacht van vogelwaarnemers ontsnapt? Dat was ook bijna met dit broedpaar met één vliegvlug jong het geval, dat bij toeval aan het licht kwam. De broedplaats, de Radio- en TV-toren van Hoogersmilde, is daarentegen voor de hand liggend.

Tijdens het hevige onweer op 29 juni 2011 werd door naburige bewoners en vrienden, waaronder mijn dochter, met spanning naar spectaculaire blikseminslagen in de 294 m hoge Radio- en TV-toren van Smilde uitgekeken (viel tegen!). Eén van de bewoners Jarno Kanis deelde mee dat op de toren een Havik zou broeden. Jongen werden geregeld gevoerd en de vogels riepen veel. Dit verhaal, via mijn dochter klonk me vreemd in de oren, want Haviken nestelen gewoonlijk niet in torens of gebouwen. Zou het niet een Slechtvalk kunnen zijn? Op 3 juli werd polshoogte genomen. Onder de toren lagen twee dode duiven, grote en kleine braakballen en enkele postduivenringen, maar er was alleen een druk roepende Torenvalk aanwezig. Plots klonk de bedelroep van een grote valk vanuit de toren en na veel gezocht werd een jonge Slechtvalk gezien, zittend op een brede metalen uitbouw van een luchtafzuiginstallatie op ongeveer 60 m hoogte. Op 4 en 5 juli is bij te toren gepost, maar er was minder activiteit dan verwacht. Waarnemingen zijn gedaan met verrekijkers (o.a. 10x40) en telescopen (20-60x80), bij rustig behaaglijk weer, met geheel grijze bewolking en soms wat zonnenschijn. Op 15 juli is de toren gedeeltelijk ingestort.

Broedwaarnemingen

Jarno Kanis merkte de Havik/Slechtvalk ongeveer half juni op toen het reeds uitgevlogen en frequent bedelroepende jong werd gevoerd door de ouders. Het jong zat aan de westkant van de toren (waar Jarno woont) op een iets uitstekend raamkozijn van het betonnen onderste deel van de toren op 60 m hoogte. Het drietal werd hier ook vliegend waargenomen. De waarschijnlijke nestplaats zat juist aan de oostkant van de toren en activiteiten daar zijn waarschijnlijk aan de aandacht ontsnapt.

Op 5 juli werd een technicus van de toren gesproken die enkele weken eerder op ongeveer 80 m hoogte in het brede deel van de toren werkzaam was. Die 'schreeuwende' en fel stootduikende vogels waren hem niet ontgaan!

Op 3 juli (17.00-18.30 uur) zat de jonge valk op een ongeveer 1 x 1 m groot en plat metalen uitbouw van een afzuiginstallatie in het hoogste raamkozijn op ongeveer 60 m aan de oostzijde van de toren. Het vloog, af en toe roepend, een rondje om weer op de installatie te landen. Er Op 4 juli (9.20-12.30 uur) zat bij aankomst de jonge Slechtvalk op de afzuiginstallatie en vloog direct weg. Na een kwartier werd een poetsende adulte vogel ontdekt zittend op een uitstekende buis hoger in de toren. Om 10.09 uur kwam plotseling op boomtophoogte een adulte valk (waarschijnlijk vrouw) met een kleine prooi (formaat vink) aanzetten, direct gevolgd door het jong. Beide verdwenen laag in oostelijke richting. Tot 12.30 uur werden daarna geregeld 1 of 2 adulte volwassen valken op en rond de toren gezien, maar van het vliegvlugge jong geen spoor. Op 5 juli (6.50-10.45 uur) kwam om 7.25 uur het vrouwtje aanvliegen met een postduif (of sierduif) als prooi. Het landde op het platte dak van het brede deel van de toren, waar het jong bleek te zitten, dat even riep. Beide lieten zich kort zien en verplaatsten zich op het dak naar het midden, onzichtbaar vanaf de grond. Alleen de naar beneden dwarrelende geplukte veertjes verraadde de zitplaats. Tussen 9.15 en 10.10 uur zat het mannetje een postduivenprooi te plukken op 100 m hoogte. Tussen 10.10 en 10.45 uur. In juli-september heeft Jarno de valken soms waargenomen, ook op de deels ingestorte toren. Op 3-5 juli werden af en toe (hoog) aan- of afvliegende valken gezien. Meestal zat een oudervogel langdurig ergens op de toren in de wirwar aan potentiële zitplaatsen (antenne, railing, platform) op hoogten tussen 60 en 270m. Er werd voornamelijk gepoetst, een rust- of slaaphouding aangenomen en soms werd een prooi geplukt. De adulte valken en het jong waren soms een uur of langer onvindbaar, maar meermalen bleek dat ze op een vanaf de grond niet zichtbare plek zaten. Een enkele keer werd de roep van het jong of van de ouders gehoord. Actief jagen is niet waargenomen.

Broedvogels

Tegen de 294 m hoge toren leken de valken klein en bijna altijd werden ze van onderen en vaak met tegenlicht geobserveerd. Het adulte vrouwtje (Figuur 1) miste handpen 3 en 7, pen 6 was voor tweedeerde gegroeid en pen 4 en 5 waren vernieuwd. Nabij de toren werd de geruide handpen 7 gevonden (check door P. van Geneigen a.h.v. foto en handpen). De nieuwe middelste staartpen van het vrouwtje was voor driekwart uitgegroeid. Het vrouwtje droeg een aluminium ring aan de rechterpoot. Het mannetje miste zo te zien de handpennen (5?) 6 en 7. Het jong kon goed vliegen en had in de vlucht ongeveer hetzelfde formaat als de adulte vogel met prooi op 4 juli, maar leek wat plomper. De vleugels vertoonden geen slagpenrui. De bovenzijde was vrij donkerbruin met lichte veerranden, de onderzijde geelbruin en donker gestreept. De kopkap en baardstreep waren bruin. Op de grijsachtige snavel was geen gele kleur te zien en de poten waren grijsachtig.

Foto 1. Slechtvalk (*Falco peregrinus*). Bron: Flickr.

Nestplaats

De afzuiginstallatie is gezien de vele schijfstrepen er op en de strontspetters, braakballen en prooiresten op de grond er onder en het feit dat het jong en een oudervogel hier geregeld zaten, waarschijnlijk de nestplaats geweest. De plaats ligt gunstig aan de oostzijde en zit vlak onder de verbreding van de toren (weinig neerslag en wind).

Braakballen en prooien onder de toren

In 12 van de 18 deels geplette en uiteengevallen braakballen werden voornamelijk resten van post- of sierduiven aangetroffen, zoals vier gekleurde postduivenringen, grove holle botten, (donker)grijze en witte veren, maagsteentjes, graankorrels en resten van een krop. In 3 ballen zaten veren, poten en botten van Spreeuwen en in steeds 1 bal werden delen van een kop van vink/gors/mus, een poot van Veldleeuwerik of citroengele veertjes (kanarie, parkiet?) aangetroffen. Zes kleine gladde braakballen met voornamelijk haren en enkele kaken/tanden van bosmuizen en resten van kevers zijn aan Torenvalken toegeschreven. Vondsten van honderden verse veren waren voor het overgrote deel van post- of sierduiven (incl. 2 dode). Enkele veren waren van Houtduif en Merel (nestelen beide lokaal) en Kokmeeuw. Deze vondsten passen in het beeld van prooiaanbod beschreven in Cramp & Simmons (1980) en Glutz von Blotzheim et al. (1971).

Timing in 2011

De jonge Slechtvalk was in elk geval half juni vliegvlug. Uitgaande van een periode van ongeveer 40 dagen om vliegvlug te worden en 30 dagen om de eieren te bebroeden (Cramp & Simmons 1980), zou de Slechtvalk begin april met broeden zijn begonnen. Deze datum past in de range van het legbegin van succesvolle paren in Nederland in 1993-2007, die loopt van eind februari tot eind april met een piek in maart (van Geneijgen 2007). Het broedgeval had niet veel later gemeld moeten worden, want in de loop van juli zou het zelfstandige jong de broedplaats hebben kunnen verlaten (en bovendien stortte de toren 15 juli grotendeels in).

Foto 2 en 3. Adulte ♀ Slechtvalk op de waarschijnlijk nest-plaats op de Radio- en TV-toren van Hoogermilde. In de vlucht is de slagpenrui zichtbaar (4 juli 2011: Jan van de Knokke). *Adult female Peregrine Falcon (moulting primaries) at possible nest site on tower of Hoogersmilde. Uitsnede maken, ongeveer zoals aangegeven.*

Discussie

Het heeft het lang geduurd voordat het eerste zekere Drentse broedgeval kon worden vastgesteld. Vrijwel alle provincies zijn inmiddels door broedende Slechtvalken bezet. In 2009-2010 telde de Nederlandse populatie 70-90 paren, het meest in Noord-Brabant (14 in 2009), Limburg (11), Gelderland (11) en Zuid-Holland (8) (Boele et al. 2011, Bijlsma 2011). Dichtstbijzijnde broedplaatsen liggen in de provincie Groningen, Overijssel of in Duitsland (Lingen en Meppen).

Het had niet veel gescheeld of dit Drentse broedgeval was niet in de annalen terecht gekomen. Het komt vaker voor dat Slechtvalknesten bij toeval worden ontdekt, zo blijkt uit de jaaroverzichten van de Werkgroep Slechtvalk Nederland (van Geneijgen 2007) en Werkgroep Roofvogels Nederland (Bijlsma 2009, 2011).

De vraag rijst of de Slechtvalk niet toch eerder in Drenthe heeft genesteld? De vroegste waarnemingen die op mogelijk broeden wijzen, komen uit 1982 Dwingelderveld (Van de Brink 1996) en 1991-92 Leekstermeer-Peize (Bijlsma 1993). Tot aan het begin van 21e eeuw blijft het hierbij, terwijl dan in Nederland al tientallen paren nestelen. In 2004 zou op een gebouw op het industrieterrein van Coevorden een nest met 2 eieren in de eifase zijn verstoord, doordat het gebouw werd afgebroken. Bij controle door de Alg. Inspectie Dienst kon niets worden gedaan omdat het gebouw waarschijnlijk net op Duits grondgebied stond. Dit geval is nooit bevestigd (meded. P. van Geneijgen).

Vier andere gevallen wijzen op mogelijk broeden:

5-6 maart 2008	adult vrouw op zendmast e.o., 'vastgesteld territorium',
Hoogersmilde (A. Goedhart).
29 maart 2009	adult vrouw op zendmast e.o.,
Hoogersmilde (A. Goedhart, E. de Weerd, P. van Wetter).
16 april 2009	adult vrouw in elektriciteitsmast met kraaiennest, Drijber (R. van Es).
2 mei 2009	1 op zendmast Hoogersmilde (A. Goedhart).

Uit Drenthe zijn 23 waarnemingen uit mei-juli 2002-2011 achterhaald (Tabel 1). Dat zijn de maanden met weinig doortrek en waarin Slechtvalken jongen hebben (Bijlsma et al. 2001, Bijlsma 2009). Bij deze waarnemingen wordt niets over broeden gemeld.

Uit alle gegevens wordt de conclusie getrokken dat het in Drenthe nog niet zo'n vaart loopt met broedende Slechtvalken, hoewel natuurlijk altijd gevallen over het hoofd kunnen zijn gezien. In 2008-2009 hebben Slechtvalken misschien broedpogingen ondernomen op de toren van Hoogersmilde, maar Jarno Kanis heeft in 2007-2010 geen bedelroepende jongen waargenomen. De eenmalige waarneming in Drijber in 2009 is verdacht en is ook in de buurt van de vogelrijke Essent/VAM-afvalverwerking, maar biedt onvoldoende houvast en dat geldt ook voor vier waarnemingen in 2009 (5 mei, 17 en 20 juni en 27 juli) in de omgeving van Erm en Sleen.

Het is niet goed te verklaren waarom Slechtvalken zich pas recent als broedvogel in Drenthe hebben gevestigd. Geschikte nestplaatsen, zoals hoge gebouwen, torens en hoogspanningsmasten (met oude kraaiennesten) zijn voorhanden en dat geldt zeker voor het nestelen in bomen. Met het gedeeltelijk instorten van de toren in Hoogersmilde lijkt deze broedplaats voorlopig ongeschikt.

Bij de vroeg broedende Slechtvalk is het eind februari-maart al opletten geblazen. Dan kan paarvorming, balts en eileg plaatsvinden. Maar ook in april-juni is het zinnig, zeker bij herhaalde waarnemingen, om potentiële nestplaatsen af te zoeken. En houd er rekening mee dat broedende Slechtvalken minder opvallend zijn dan je zou verwachten.

Dank

Dank aan Jarno Kanis voor zijn oplettendheid en waarnemingen, aan mijn dochter Rozemarijn voor het doorgeven van die waarnemingen (wat er tijdens de afwas al niet ter sprake komt!), aan Jan van de Knokke en Machiel de Vos voor hun (fotografische) hulp op 4 juli. Peter van Geneijgen en Jan van Dijk van de Werkgroep Slechtvalk Nederland worden bedankt voor hun hulp bij het bepalen van de leeftijd en rui en voor hun informatie over mogelijk andere Drentse broedgevallen.

	Mei	Juni	Juli
2002	-	-	1
2003	-	-	-
2004	1	-	-
2005	2	-	2
2006	-	-	1
2007	-	-	-
2008	3	-	1
2009	1	2	-
2010	1	1	2
2011	2	-	3
totaal	10	3	10

Tabel 1. Waarnemingen van Slechtvalken in Drenthe in mei-juli 2002-2011 volgens www.waarneming.nl, www.werkgroepslechtvalk.nl en enkele andere bronnen (excl. waarnemingen 2011 in dit artikel). *Observations of Peregrine Falcon in Drenthe in March-July 2002-2011 (excl. breeding birds 2011 Hoogersmilde).*

Summary: Breeding Peregrine Falcon in Drenthe in 2011. In 2011 for the first time breeding of Peregrine Falcon was proved in the province of Drenthe. In June a pair with a fledged young was observed at the Radio-TV tower in Hoogersmilde. On 3-4 July a fledged young was sitting on a small platform at 60m high, probably the nest site (Fig. 1). On 4 July an adult with a small prey was followed by the young. On 5 July the female carrying a pigeon disappeared on a flat rooftop at the height of 80m, where the young was briefly seen and heard. According to feathers fluttering down, the young was eating the prey, but impossible to observe from the ground. In 3-5 July two parents were irregular seen flying or sitting (preening, resting, sleeping, feeding) at the 294m high tower. Adults were moulting some primaries. Prey items in 12 pellets and many feathers found, suggest predominately preys of pigeons/doves, Starlings and other small passerines. In Drenthe possible breeding was observed in 1982, 1991-92, 2004 and 2008-09. 23 observations of Peregrine Falcons observed in Drenthe in May-July 2002-2011 Table 1) suggest no or only rare breeding.

Literatuur

- Bijlsma R.G. 1993. Ecologische atlas van de Nederlandse roofvogels. Schuyt & Co, Haarlem.
- van den Brink H., van Dijk A., van Os B. & Venema P. 1996. Broedvogels van Drenthe, van Gorcum, Assen.
- Bijlsma R.G. 2009. Trends en broedresultaten van roofvogels in Nederland in 2008. De Takkeling 17: 7-50.
- Cramp S. & Simmons K.E.L. (eds.) 1980. The birds of the Western Palearctic, Vol II. Oxford university press, Oxford.
- Bijlsma R.G. 2011. Trends en broedresultaten van roofvogels in Nederland in 2010. De Takkeling 19: 6-51.
- Geneijgen P. van 2007. Broedresultaten van Slechtvalken in Nederland in 2007. Slechtvalk Nieuwsbrief 13: 2-8.
- Bijlsma R.G., Hustings F. & Camphuysen C.J. 2001. Algemene en schaarse vogels van Nederland. Avifauna van Nederland 2. GMB Uitgeverij, Haarlem / KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Glutz von Blotzheim U.N., Bauer K.M. & Bezzel E. 1971. Handbuch der Vögel Mitteleuropas (4). Akademische Verlagsgesellschaft, Frankfurt am Main.
- Boele A., van Bruggen J., van Dijk A.J., Hustings F., Vergeer J.-W. & Plate C.L. 2011. Broedvogels in Nederland in 2009. SOVON-monitoringrapport 2011/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- www.waarneming.nl en www.werkgroepslechtvalk.nl

Adres

Anserweg 8, 7975 PB Uffelte, arend.vandijk@sovon.nl

Foto 4. Slechtvalk (*Falco peregrinus*). Bron: Flickr.

